

УГОЛОВНОЕ ПРАВО И КРИМИНОЛОГИЯ

УДК 343.76

ЗАКОНОДАВЧЕ ЗАКРІПЛЕННЯ ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ ПОЖЕЖНОЇ БЕЗПЕКИ

Денисов С. Ф., А. О. Коцар

*Інститут права ім. В. Сташиса Класичного приватного університету,
м. Запоріжжя, Україна*

У статті розкривається поняття «пожежна безпека». Проаналізовані праці українських та російських вчених стосовно визначення вказаного поняття. Запропоновано законодавче закріплення визначення поняття «пожежна безпека».

Ключові слова: пожежа, безпека, пожежна безпека, правила та вимоги пожежної безпеки, кримінальна відповідальність.

Питання, пов'язані з термінологією законодавства, належать до тих, актуальність яких безсумнівна. Саме в галузі теорії та практики кримінального права ціна слова, іноді навіть літери чи розділового знаку надзвичайно висока. Проте в кримінальному праві термінологічні питання залишаються багато в чому взагалі нерозв'язаними або гостро дискусійними [42]. Чинний КК України не дає чіткого визначення поняття «пожежна безпека», те ж саме стосується й законодавства України, що регулює правовідносини у цій сфері, на підставі чого є необхідною розробка поняття «пожежна безпека» [13; 5]. Питання порушення правил пожежної безпеки привертало увагу багатьох вчених-криміналістів. Окремі аспекти цієї проблеми висвітлені у роботах Антипова В. І., Борисова В. І., Брайніна Я. М., Глістіна В. К., Ігнатова О. М., Куца І. Г., Литвина О. П., Навроцького В. О., Савченка А. В., Тихого В. П., Хавронюка М. І. та інших.

За даними МНС України в 2011 році в середньому в Україні щодня виникало 165 пожеж, внаслідок яких гинуло 7 осіб та отримували травми 4. Крім того, вогнем знищувалося 63 будівлі та 9 одиниць техніки, щоденні матеріальні втрати від пожеж становили близько 7,5 млн. гривень [34]. При цьому однією з основних причин пожеж є порушення встановлених законодавством правил пожежної безпеки [15].

Порушення встановлених законодавством вимог пожежної безпеки закріплено у ст. 270 КК України. Їх суспільна небезпечність полягає в тому, що вони посягають на нормальне функціонування суспільства та держави в цілому [40]. Чинний КК України, не дає чіткого визначення понять, що містяться у вказаній нормі, на підставі чого є доцільним розробити визначення поняття пожежної безпеки.

На наш погляд, для виключення помилок суб'єктів правозастосування у цій сфері необхідне законодавче визначення зазначеного поняття. У Законі «Про пожежну безпеку», що має вищу юридичну силу у цій сфері, визначається, що «забезпечення пожежної безпеки є складовою частиною виробничої та іншої діяльності

посадових осіб, працівників підприємств, установ, організацій та підприємців». У вказаному нормативно-правовому акті законодавець лише визначає коло осіб, які відповідають за забезпечення пожежної безпеки у певних сферах життєдіяльності та визначає об'єкти, не закріплюючи вказане поняття [36].

Розглядаючи це питання, на нашу думку, доцільно торкнутися історичних відгомонів становлення законодавства у сфері пожежної безпеки. Отже, відповідальність за злочини у цій сфері, передбачалася навіть у першому пам'ятнику права – «Руській Правді», в якому у ст. 108 передбачалася відповідальність за вчинення підпалу [31].

Правові основи реформування пожежної справи в Російській імперії, у тому числі і на Україні, були закладені Указом Олександра I від 24 червня 1803 року, яким передбачалося створення пожежних команд на професійній основі у складі поліції. Подальше вдосконалення організації пожежної справи в Україні безпосередньо пов'язане з прийняттям та введенням у середині XIX століття Сенатом Російської імперії Будівельного та Пожежного статутів, свого роду зведених законів (правил) у сфері пожежної безпеки, якими унормовувалось питання організації та проведення заходів з профілактики пожеж та їх гасіння, а також визначалась відповідальність за невиконання протипожежних заходів. Ці статuti відіграли важливу роль у подальшому вдосконаленні пожежної справи в Україні [36]. Аналіз законодавства минулого століття, дозволяє виокремити наступні, найбільш вагомні, на наш погляд, нормативно-правові акти у сфер пожежної безпеки: постанова РНК «Про організацію державних заходів боротьби з пожежами» (1918 р.) та постанова ВЦВК і РНК СРСР «Про державний пожежний нагляд» (1936 р.), які визначили напрями діяльності органів державної влади та головні завдання пожежної охорони у цій сфері [28] та низка постанов Раді Міністрів СРСР щодо доцільності створення єдиного виду пожежної охорони [30].

Починаючи з 1993 р. в Україні проблемі захисту відносин пожежної безпеки надається значна увага. Про це свідчать прийнятий у 1993 р. Верховною Радою України Закон «Про пожежну безпеку», введення в дію у 1995 р. Міністерством внутрішніх справ України нових Правил пожежної безпеки в Україні, прийняття постанов Кабінету Міністрів України від 21 жовтня 1999 року № 1943 «Про стан забезпечення пожежної безпеки та заходи щодо її поліпшення», від 26 грудня 2003 року № 2030 «Про затвердження Порядку обліку пожеж та їх наслідку», і робота, що проводиться у країні щодо перегляду та вдосконалення нормативної бази по забезпеченню відносин пожежної безпеки [30, с. 9; 35; 36; 37].

Стосовно визначення поняття «пожежна безпека», доцільно зазначити, що окремі автори приділяють уваги визначенню поняття «пожежа» як неконтрольованому горінню предметів поза спеціальним вогнищем, що створює небезпеку для життя людей [25, с.126], неконтрольованому горінню, що супроводжується знищенням матеріальних цінностей та (або) створює загрозу життю та здоров'ю людей [22, с.383], неконтрольоване горіння предметів поза спеціальним вогнищем, що створює безпосередню небезпеку для життя і здоров'я, майна і/або довкілля, нормальній діяльності підприємств, установ чи організацій або заподіює їм шкоду [44,с.506]; неконтрольоване горіння поза спеціальним осередком, яке виникло в результаті суспільно – небезпечного, протиправного, винного діяння особи, що призвело до спричинення шкоди здоров'ю людей або їх загибелі, знищення або пошкодження

майна, спричинення шкоди економічним, екологічним або соціальним інтересам суспільства та держави або створило реальну загрозу спричинення таких наслідків [27] тощо.

Доцільно зазначити, що поняття «пожежа» закріплено у Держстандарті України: «пожежа – це комплекс фізико-хімічних явищ, в основі яких лежать нестаціонарні процеси тепло- і масообміну, а саме неконтрольоване горіння поза спеціальним осередком, що розкривається в часі та просторі» [26].

Окремо деякими авторами досліджується поняття «безпека», яку наприклад, Окнян В. К. розуміє як природні або штучні умови, що охороняються людиною та забезпечують необхідну їй кількісну та якісну незмінність або стабільність перебування (функціонування) різноманітних явищ, речовин та енергій [30, с.10], Литвин О. П. приділяє значну увагу і всебічно досліджує його в соціальному та природному вимірах і доходить висновку, що безпека – це свідчення про становище, коли небезпека не загрожує кому-, чому-небудь [36, с.28]. Однак у науковій літературі також приділяється увага визначенню й поняття, дослідженню якого присвячена ця робота. Так, Окнян В. К. визначає пожежну безпеку як практику виконання вимог нормативних документів, які регулюють діяльність людини щодо безпечного використання в суспільстві пожежонебезпечних речовин і матеріалів [30, с.10]. На думку Куца І. Г., пожежна безпека – це стан захищеності від пожеж особи, майна, всього суспільства і держави [17, с.52]. Ліпінський В. В. визначає пожежну безпеку як стан об'єкта, при якому з регламентованою ймовірністю виключається можливість виникнення та розвиток пожежі і впливу на людей її небезпечних факторів, а також забезпечується захист матеріальних цінностей [20]. Касимов Б. Є. під пожежною безпекою розуміє «систему соціально-економічних і організаційно-правових заходів, спрямованих на охорону власності, захист життя, здоров'я і майна громадян, народногосподарського комплексу, пам'яток історії і культури, а також навколишнього середовища і природних багатств від пожеж і пов'язаних з ними небезпек» [6, с.35]. Колесніков В. В. під пожежною безпекою пропонує розуміти сукупність урегульованих нормативно-правовими актами суспільних відносин, спрямованих на попередження можливості виникнення пожежі, запобігання можливості впливу небезпечних факторів пожежі на людей і матеріальні цінності, а також на створення умов, які сприяють гасінню пожеж [7, с. 23]. Пономаренко Г. О. розглядає думки інших вчених та приходять до висновку, що пожежну безпеку необхідно визначити як вид (напрямок) національної безпеки, яка полягає у захищеності життя та здоров'я людей, майна та інших цінностей фізичних та юридичних осіб, національного багатства і навколишнього природного середовища, за якої забезпечуються своєчасне попередження, виявлення, припинення і нейтралізація пожеж та їх наслідків [32]. Доманський В. А. крім поняття пожежної безпеки, під якою він розуміє стан захищеності людини, матеріальних цінностей, об'єктів, суспільства і держави від пожеж, яку він відносить до складових національної безпеки держави, з чим ми погоджуємося, запропонував низку інших термінів у цій сфері, серед яких: «техногенна безпека», «природна безпека», «вимоги пожежної безпеки», та інші [4, с.116]. Цікавою є думка Тихого В. П., який вважає, що в законодавстві також треба брати до уваги не лише самі правила пожежної безпеки, а й так звані загальноновизнані «неписані правила запобігання необережності» пояснюючи це тим, що з розвитком суспільних відносин неможливо відобразити всі фактичні існуючі правила належної

поведінки людей в відповідній сфері [3]. У тлумачному словнику пожежна безпека визначається як стан, при якому виникає можливість пожежі або у випадках її виникнення, запобігається вплив небезпечних шкідливих факторів, які нею викликаються, та забезпечують збереження матеріальних цінностей [23; 42].

Підкреслюючи наукову та практичну значущість наведених визначень поняття пожежної безпеки, варто все ж зазначити, що вони не охоплюють всіх аспектів цієї проблеми, тобто є неповними. Крім того, деякі із запропонованих авторами визначень у цій сфері уже мали відповідне нормативне закріплення. Поняття пожежної безпеки вмещає у собі багато аспектів, а саме: соціальний, економічний, правовий, технічний, медичний, екологічний та інші, тому завжди буде існувати загроза його неоднозначного тлумачення.

Дослідивши історичний розвиток та точки зору вчених відносно питання, якому присвячена ця робота, на наш погляд, найбільш повно поняття пожежної безпеки розкрито Колесніковим В. В. З вищевикладеного вбачається, що в українському законодавстві термін «пожежна безпека» має нормативне закріплення лише в Держстандарті України, що створює для практиків певні незручності у сенсі доступу та обізнаності й подальшого використання, і тому пропонуємо ст. 2 Закону України: «Про пожежну безпеку» доповнити поняттям наступного змісту: «Пожежна безпека – це сукупність урегульованих нормативно-правовими актами суспільних відносин, спрямованих на відсутність неприпустимого ризику виникнення і розвитку пожежі, запобігання можливості впливу небезпечних факторів пожежі на живих істот, матеріальні цінності та довкілля, а також на створення умов, що сприяють гасінню пожеж».

Список літератури

1. Бажанов М. І. Кримінальне право України (Особлива частина) / М. І. Бажанов, В. В. Сташис, В. Я. Тацій. – К. : Юрінком, 2005. – 544 с.
2. Бриллиантов А. В. Комментарий к Уголовному кодексу Российской Федерации / [А. В. Бриллиантов, Г. Д. Долженкова, Я. Е. Иванова и др.] / [под ред. А. В. Бриллиантова]. – М. : Проспект, 2010. – 1392 с.
3. Гармышев Я. В. Проблемы квалификации объективных признаков нарушений правил пожарной безопасности / Я. В. Гармышев. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://cj.isea.ru/pdf.asp?id=8611>.
4. Доманський В. А. Державне управління пожежною безпекою України (організаційно-правовий аналіз за матеріалами діяльності Державного департаменту пожежної безпеки): дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07 / В. А. Доманський. – К., 2004. – 175 с.
5. Жеребкин В. Е. Логический анализ понятия права / В. Е. Жеребкин. – К. : Вища школа, 1979. – 152 с.
6. Касимов Б. Е. Организация управления пожарной охраной. (Административно-правовые вопросы) / Б. Е. Касимов. – М. : Стройиздат, 1982. – 183 с.
7. Колесніков В. В. Розслідування злочинів, пов'язаних з пожежами: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09/ В. В. Колесніков.– Х. : НУВС, 2004. – 185 с.
8. Комментарий к Уголовному кодексу Российской Федерации (постатейный) / [под ред. Г. А. Есакова]. – М. : Проспект, 2010. – 243 с.
9. Комментарий к Уголовному кодексу Российской Федерации (постатейный) / [А. А. Ашин, А. П. Войтович, Б. В. Волженкини и др.]; [под ред. А. И. Чучаева]. – М. : Проспект, 2010. – 326 с.
10. Коржанський М. Й. Науковий коментар Кримінального кодексу України / М. Й. Коржанський. – К. : Атіка, Академія, Ельга-Н, 2001. – 654 с.
11. Кримінальне право України: [Навч. посіб.]. [С. Г. Волкотруб, О. М. Омельчук, В. М. Ярінгаїн.] / [За ред. О. М. Омельчука]. – К. : Наукова думка; Прецедент, 2004. – 297 с.

12. Кримінальне право України. Особлива частина: [Підручник] / [Ю. В. Александров, О. О. Дудоров, В. А. Клименко та ін.]; [За ред. М. І. Мельника, В. А. Клименка]. – К. : Атіка, 2008. – 712 с.
13. Кримінальний кодекс України, за станом на 15 січня 2011 р. / [укл. В. І. Тютюгін]. – Х. : Одісей, 2011. – 224 с.
14. Кузнецов В. В. Кримінальне право України: навч. посіб. / В. В. Кузнецов, А. В. Савченко. – К. : Центр учбової літератури, 2011. – 392 с.
15. Кузнецов В.О. Кримінальне право України: Загальна та Особлива частини: [Навч. посіб.] / [В. О. Кузнецов, М. П. Стрельбицький, В. К. Гіжевський]. –К. : Істина, 2005. –380 с.
16. Кузнецов В. О. Кримінальне право України (повний курс в схемах і таблицях). [Навчальний посібник] / В. О. Кузнецов, В. К. Гіжевський. – К. : Кондор, 2005. – 459 с.
17. Куц І. Г. Боротьба з пожежами в житловому секторі (кримінально-правовий та кримінологічний аспекти): дис. ...канд. юрид. наук: 12.00.08/ І. Г. Куц. – К. : НАВСУ, 2003. – 209 с.
18. Литвин О. П. Поняття загальної безпеки та інші види безпеки / О. П. Литвин // Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності. – 2011. – №1. – С. 99-106. [Електронний ресурс]. – Режим доступу:
http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/pppd/2011_1/17Litvin.pdf.
19. Литвин О. П. Кримінально-правова охорона громадської безпеки і народного здоров'я : [монографія] / О. П. Литвин. – К. : ВПЦ АМУ, 2008. – 457 с.
20. Ліпінський В. В. Правове забезпечення пожежної безпеки в Україні: [монографія] / [за заг. ред. С. В. Петкова]. – К. : Дакор, 2011. – 184 с.
21. Масалов М. С. Поняття та ознаки пожежі та їх криміналістичне значення / М. С. Масалов // Питання боротьби зі злочинністю: зб. наук. пр. / [редкол.: В. І. Борисов та ін.]. – Х. : Право, 2011. – Вип. 22. – С.194–202.
22. Мельник М. І. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / [за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка], – К. : Юридична думка, 2012. – 1316 с.
23. Навроцький В. О. Тлумачний словник (Особливої частини кримінального законодавства України) / В. О. Навроцький, З. А. Тростюк. – Львів, 1997. – 127 с.
24. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України / [Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, С. Б. Гавриш та ін.] / [за заг. ред. В. В. Сташиса, В. Я. Тація]. – К. : Концерн «Видавничий Дім «Ін Юре», 2006. – 1184 с.
25. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України: у 2 т. –Т. 2 / [за ред. П. П. Андрушка, В. Г. Гончаренка, Є. В. Фесенка]. – К. : Алерта; КНТ; Центр учбової літ-ри, 2009. – 624 с.
26. Національна стандартизація. Пожежна безпека. Терміни та визначення основних понять: ДСТУ 2272–2006. – К. : Держспоживстандарт України, 2007. – 28 с.
27. Никольская С. А. Преступления, посягающие на пожарную безопасность: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / С. А. Никольская. – Тамбов, 2005. – 28 с.
28. О пожарной безопасности: Федеральный закон от 21 декабря 1994 г. № 69-ФЗ // [Електронний ресурс]. – Режим доступу:
<http://base.garant.ru/10103955/1/#100>.
29. О судебной практике по делам о нарушении правил пожарной безопасности, уничтожении или повреждении имущества путем поджога либо в результате неосторожного обращения с огнем: постановление Пленума Верховного Суда РФ от 5 июня 2002 г. № 14. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу:
<http://www.supcourt.ru>.
30. Окнян В. К. Кримінально-правова відповідальність за порушення правил пожежної безпеки: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08 / В. К. Окнян. – К., 1997. – 21 с.
31. Пожежне законодавство доби Київської Русі та середньовічної України // [Електронний ресурс]. – Режим доступу:
<http://kyrator.com.ua>.
32. Пономаренко Г. О. Адміністративно-правові засади управління у сфері забезпечення внутрішньої безпеки держави : дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.07 / Г. О. Пономаренко. – Х., 2008. – 391 с.
33. Правила пожарной безопасности России // [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

<http://itsecure.org.ua/forum/42>.

34. Прес-служба МНС. – Офіційний інформаційний портал МНС// [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

<http://www.mns.gov.ua/news/19730.html>.

35. Про затвердження Порядку обліку пожеж та їх наслідків: Постанова КМУ від 26 грудня 2003 р. № 2030 // [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

<http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2030-2003-%D0%BF>.

36. Про пожежну безпеку: Закон України від 17.12.1993 №3745-ХІІ // [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

<http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/3745-12>.

37. Про стан забезпечення пожежної безпеки та заходи щодо її поліпшення: Постанова КМУ від 21.10.1999 №1943 // [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

<http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show>.

38. Селецький С. І. Кримінальне право України. Особлива частина. [Навч. посіб.] / С. І. Селецький. – К. : Центр учбової літератури, 2008. – 496 с.

39. Тихий В. П. Кримінально-правове забезпечення права людини на безпеку / В. П. Тихий // Питання боротьби зі злочинністю: зб. наук.пр. / [редкол.: В. І. Борисов та ін.]. – Х. : Право, 2010. – Вип. 19. – С. 260-264.

49. Тихий В. П. Поняття злочинів проти громадської безпеки / В. П. Тихий // Проблеми відповідальності за злочини проти громадської безпеки за новим Кримінальним кодексом України: Матер. міжнар. наук. – практ. семінару, м. Харків, 1-2 жовтня. 2002р. – Х. : Східно-регіональний центр гуманітарно-освітніх ініціатив, 2003. – С. 15-18.

41. Тихий В. П. Теоретичні та прикладні проблеми кримінально-правового забезпечення безпеки людини / В. П. Тихий // Теоретичні та прикладні проблеми сучасного кримінального права: матеріали ІІ міжнар. наук.-практ. конф., м. Луганськ, 19-20 квітня. 2012 р. – Луганськ : РВВ ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка, 2012. – С.507-510.

42. Тростюк З. А. Понятійний апарат Особливої частини Кримінального кодексу України: [Монографія] / З. А. Тростюк. – К. : Атіка, 2003. – 144 с.

43. Хавронюк М. І. Довідник з Особливої частини Кримінального кодексу України / М. І. Хавронюк. – К. : Істина, 2004. – 504 с.

44. Хохлова І. В., Шем'яков О. П. Кримінальне право України (Особлива частина). [Навч. посіб.] / І. В. Хохлова, О. П. Шем'яков. – К. : Центр навч. літ.-ри, 2006. – 688 с.

Денисов С. Ф., Коцар А. О. Законодательное закрепление определения понятия пожарной безопасности / С. Ф. Денисов, А. О. Коцар // Ученые записки Таврического национального университета им. В. И. Вернадского. Серия: Юридические науки. – 2012. – Т. 25 (64). № 1. 2012. – С. 157-162.

В статье раскрывается понятие «пожарная безопасность». Проанализированы работы украинских и российских ученых относительно определения данного понятия. Предложено законодательное закрепление определения понятия «пожарная безопасность».

Ключевые слова: пожар, безопасность, пожарная безопасность, правила и требования пожарной безопасности, уголовная ответственность.

Denisov S., Kotsar A. Legislative consolidation definition of fire / S. Denisov, A. Kotsar // Scientific Notes of Tavrida National V. I. Vernadsky University. – Series : Juridical sciences. – 2012. – Vol. 25 (64). № 1. 2012. – P. 157-162.

The article reveals the concept of «fire safety». Analyzed the work of ukrainian and russian scientists on the definition «fire safety». Legislative confirmation the definition concept of «fire safety».

Keywords: fire, safety, fire safety, rules and requirements of fire safety, criminal responsibility.

Статья поступила в редакцию 14.01.2012.